

סוגיות בדף היומי

שבועות ט"ו: "אין בנין בית המקדש בלילה"

כ: "אין ברית מילה נוהגת אלא דווקא ביום ולא בלילה". מעתה שוא' התוספות מדוע צריכים אנו פסוק מיוחד למעט אשה ממצות עשה זו של מילת הבן והרי ממילא יש מקום למעט את האשה משום הכלל המפורסם שכל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות, והרי אין לך מ"ע כמילה שנוהגת ביום ולא בלילה. השפ"א שם במגילה מיישב את קוש' הראשונים ביסוד נפלא: "ובעיקר קושיית התוס' יש ליישב דלא מקרי מ"ע שהזמן גרמא כיון בדאמת לעולם צריך האדם להיות נימול ואע"ג דגוף מעשה המילה צריך להיות ביום אבל המכוון אינו רק לקיום המעשה בשעת מעשה, אלא כדי שיהיה האדם נימול תמיד בכל הימים ובכל הלילות, ואין נקרא מ"ע שהזמן גרמא אלא רק במצוה שחייב לעשותה ביום, ובלילה אין המצוה מתקיימת כלל וכלל, הרי שרק הזמן גורם חיוב המצוה משא"כ במילה דעשייתה רק פעם אחת והתכלית שלה להיות נימול תמיד, דבר זה לא נקרא זמן גרמא כך נראה ל". ע"כ דבריו הנפלאים של בעל השפ"א.

ז"א שהשפ"א מבחין בין מצוות כאלו שעשייתן מוגבלת בזמן אבל יש תכלית לעשייתה, והתכלית הזו אינה מוגבלת בזמן, לבין מצוות שבין העשייה ובין התכלית מוגבלת בזמן. אמנם מעשה המילה מוגבל בזמן ביום ולא בלילה אבל לא היתה כוונת התורה במעשה המילה רק לעשות את המילה, כמו ליטול לולב, או לתקוע בשופר, במצות מילה יש בעצם קיום מצוה מתמשך לאורך כל ימי האדם. כוונת התורה בצוותה את האב למול את בנו, שהבן יהיה נימול כל ימיו, וכאשר הבן הוא נימול מתקיימת בו המצוה בין ביום ובין בלילה, בין בשבת ובין ביו"ט, אין שום הגבלה לתכלית המצוה, כך שלמרות שיש הגבלה בזמן עשיית המצוה, כאשר העשייה היא חד פעמית, דבר זה לא יחשיב את המצוה למ"ע שהזמן גרמא.

ע"פ יסוד נפלא זה ניתן ליישב את קוש' האחרונים כמין חומר, הרי הרמב"ם כפי שציטטנו מגדיר את המצוה של בנין ביהמ"ק כך: מ"ע לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקורבנות וחוגגים אליו שלש פעמים בשנה שנא' ועשו לי מקדש. נמצא שבמצות בנין ביהמ"ק יש אמנם את החלק המעשי החד פעמי של בנין המקדש בפועל, אבל יש למצוה זו תכלית שביהמ"ק יהיה בנוי תמיד, ואותו בית מקדש כאשר הוא בנוי תמיד מתקיימת המצוה של "ועשו לי מקדש" בין ביום ובין בלילה, שהרי גם בלילה ישנם הקטרת איברים, ישנה אש על המזבח, יש את הדלקת המנורה, וכל העבודות התמידיות של הלילות, הרי שתכלית מצות בניית ביהמ"ק אינה מוגבלת בזמן. יש תכלית למצות בנין המקדש שהבית יהיה בנוי ויהיה קיים בית מקדש ביום ובלילה, כך שלמרות שבנין המקדש מוגבלת אמנם בזמן ביום ולא בלילה, עדיין אין המצוה מוגדרת כמ"ע שהזמן גרמא, ושפיר מחייב הרמב"ם גם את הנשים באותה מצוה. לכשנצא לומר נוכל להביא ראיה לדעתו של הרמב"ם מתוך קושייתם של הראשונים. אם הרמב"ם מצא שבמצות מילה, נאלצה התורה למעט את הנשים מפסוק מיוחד, משמע שמצות מילה אינה מוגדרת כמ"ע שהזמן גרמא מכאן למד הרמב"ם שמצות בנין ביהמ"ק משתווה אף היא לאותה הגדרה. [האדמו"ר מטאלנא שליט"א]

שבועות י"ח: "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המבדיל על היין במוצאי שבתות הוין לו בנים זכרים דכתיב וכו' רבי יהושע בן לוי אמר בנין ראוי להוראה דכתיב להבדיל ולהורות"

הרביעי – מי שיש לו צער בחינוך שבניו אינם נוהגים כראוי וכדו', הרי בכלל סגולת הגמ' להבדיל על היין שיזכה לבנים ראויים להוראה, וממילא הם ילכו בדרך הישר. ומעשה שהיה, שהגיע יהודי אל רבינו ואמר לו שבנו ל"ע ירד מהדרך וההורים אינם יודעים את נפשם מרוב צער עוגמת נפש, ומבקש עצה, אמר לו רבינו אני מייעץ לך להבדיל במוצאי שבת על היין ובעז"ה תראה הצלחה איתו, וכך היה שתוך זמן קצר ראו שיפור ממש אצל הבן. [הגר"ח קניבסקי זצ"ל]

מסבירה הגמ' מנין שאין בנין ביהמ"ק בלילה "דאמר אביי שנא' וביום אקים את המשכן, ביום אתה מקימו, בלילה אין אתה מקימו. המצוה "ועשו לי מקדש" היא מצוה שמחייבת את כלל ישראל לבנות בית מקדש ונוהגת רק ביום ולא בלילה, וכך אמנם פוסק הרמב"ם בהל' בית הבחירה, פ"א הל' א': "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקורבנות וכו' ובהל' י"ב כתב הרמב"ם: "אין בונים את המקדש בלילה שנא' וביום אקים את המשכן ביום מקימים ולא בלילה, ועוסקים בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים". האחרונים מק' על דברי רמב"ם אלו מדברי רמב"ם סמוכים באותה הלכה, בהמשך שם כתב הרמב"ם כך: "והכל חייבים לבנות ולסעוד בעצמם ובממונם אחד אנשים ואחד נשים". ז"א שהרמב"ם מחייב גם את הנשים במצות בנין ביהמ"ק. שואלים האחרונים ובראשם הגאון בעל השאגת אריה, הרי ידוע לנו ע"פ הכלל המפורסם אותו חדשה המש' במס' קדושין בדף כ"ט. כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. מצוה כזו שנוהגת בעיתים מסוימים ויש זמן מסוים בו המצוה אינה נוהגת, מצוה זו מוגדרת כמצות עשה שהזמן גרמא, מצוה כזו אשה פטורה. והמש' שם מביאה כמקור את מצות תפילין הנוהגת רק ביום ולא בלילה, וכיון שכן הרי זו מצות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות ממנה. כך גם ביחס לציצית, וכך גם ביחס לשאר מצוות עשה שהזמן גרמא. הרי שכל מצוה שזמן המצוה הוא דווקא ביום ולא בלילה נשים פטורות ממנה. מעתה אם הרמב"ם פסק כדברי אביי שמצות עשה של בנין ביהמ"ק אינה נוהגת בלילה אלא ביום, כיצד הוא ממשיך וכותב והכל חייבים לבנות אחד אנשים ואחד נשים, והרי זה מצות עשה שהזמן גרמא, ומצות עשה כזו נשים צריכות להיות פטורות. השאג"א מוסיף, ואם נרצה לומר שמצוה זו היא יוצאת מן הכלל, וכפי שהרמב"ם מנמק כמו שמצינו במשכן שבמדבר, שהרי במשכן גם הנשים סייעו בעבודת המשכן כפי שמבואר בפסוקים, ואפ' אם נניח שמצוה זו נחשבת למצוה יוצאת דופן, עדיין קשה, הרי הגמ' שם במס' קידושין י"ד מביאה אילו מצוות עשה שלמרות שהזמן גרמא מ"מ נשים חייבות בהם, והגמ' דנה ומחפשת ואינה מוצאת אלא כמה מצוות בודדות. היה על הגמ' למנות מצוה נוספת שיוצאת מן הכלל, מצות בנין ביהמ"ק, ע"כ קושייתו העצומה של בעל השאג"א.

ניתן אולי ליישב את הקוש' העצומה הזו ביסוד נפלא אותו מחדש בעל השפת אמת בחבורו על מס' מגילה כשהוא בא ליישב קושיית ראשונים אחרת.

הגמ' במס' קידושין כ"ט. מבארת שאשה פטורה מלמול את בנה, זאת משום שנא' כאשר הקב"ה ציוה את אברהם אבינו למול את בנו "וימלא אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר ציוה אותו אלוקים", ואנו דורשים, כאשר ציוה "אותו ולא אותה" ממעוט זה אנו למדים שהאשה פטורה מלמול את בנה. שואלים התוס' וכל הראשונים שם במס' קדושין וכמו כן שוא' תוס' את אותה קוש' במס' מגילה כ. הרי מצות מילה אינה נוהגת אלא ביום ולא בלילה, שנא' "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" ואנו לומדים ביום ולא בלילה. הרי זו משנה מפורשת במס' שבת בפרק רבי אליעזר דמילה, ומשנה מפו' במס' מגילה

האיר רבינו כי מגמרא זו למדים ארבעה דברים. הראשון – שממה שנקטה הגמ' המבדיל על יין – משמע דווקא יין ולא מיץ ענבים, כי אחרת מה החידוש והרי כל יהודי מבדיל על היין.

השני – מדברי רבי יוחנן 'הוין לו בנים זכרים' מוכח שיש בזה משום סגולה שמי שלא זכה לזרע של קיימא יזכה בזכות זה לבנים.

השלישי – גם מי שיש לו ילדים אבל רוצה בן זכר, והוא בכלל הסגולה שבגמ'.